

Venkov, venkovský prostor a možné způsoby jeho vymezení

Rozvoj venkova, jaro 2020

Venkov

- Obydlený prostor mimo městské lokality tradičně charakterizovaný orientací na zemědělství a menší hustotou obyvatel, ale i jiným způsobem života, většinou propojeným s přírodou, a také s jinou sociální strukturou ve srovnání s městem

Venkov z územního hlediska

- Venkovský prostor
- Venkovský region
- Venkovské sídlo

Venkovský prostor

- Prostor zahrnující krajinu a venkovská sídla
- Kontinuálně vymezený prostor
- Souhrn katastrů venkovských obcí
- Území mimo města

Venkovský region a sídlo

- Venkovský region

- Poměr obyvatel žijící ve vesnicích
např. kritérium hustoty obyvatel

- Venkovské sídlo

- Seskupení obytných a hospodářských stavení plnících různé funkce, mezi kterými hraje důležitou roli funkce zemědělská

Charakter kritérií vymezení venkova

- Subjektivní
- Objektivní vymezení kvalitativní
  - omezená možnost kvantifikace
- Objektivní vymezení kvantitativní

Kritéria vymezení venkova

- ▶ Urbanistické
- ▶ Architektonické
- ▶ Sociální
- ▶ Ekonomické
- ▶ Historické
- ▶ Administrativní
- ▶ Statistické
- ▶ Krajinářské

Možnosti vymezení venkova

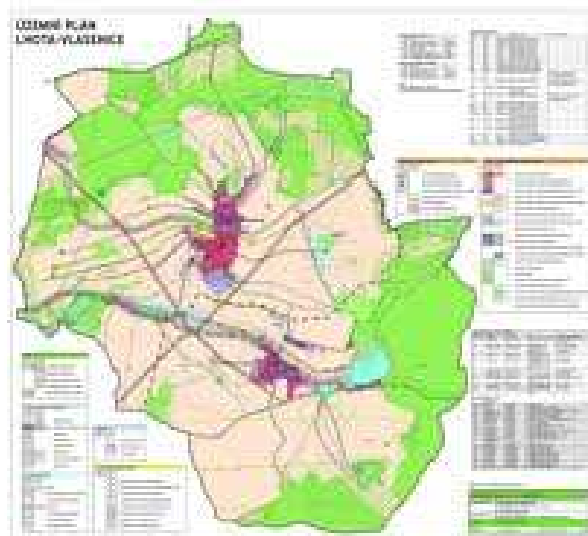
– A) urbanistické vymezení:

venkovské sídlo je vymezeno jako sídlo s:

- typickou urbanistickou strukturou nízkopodlažní zástavby s vysokým podílem rodinných domů
- s málo vyvinutou uliční sítí s dominantním prostorem návsi jako společenského a kulturního centra sídla
- vysokým podílem zeleně v sídle.

Příklady urbanistického vymezení

Možnosti vymezení venkova

– b) Architektonické vymezení:

venkovské sídlo je vymezeno jako sídlo s:

- dominancí nízkopodlažní zástavby v individuálních rodinných domech, které nemají vybudován parter (přízemí) určený k obchodní činnosti nebo ke službám.

Venkovský dům je doplněn rozsáhlejším hospodářským zázemím, které sloužilo původně pro zemědělskou prvovýrobu (chlévy, stáje) v současnosti slouží k zabezpečení provozu domu. Pro tradiční venkovský dům je typické vymezení dvora a zahrady s výrazně oddělenými funkcemi.

Architektonické vymezení

Možnosti vymezení venkova

– c) Sociální vymezení:

venkovské sídlo je takové sídlo, kde:

- existují mnohem užší sociální kontakty mezi jednotlivými obyvateli sídla
- existuje dlouhodobá neformální sociální kontrola a participace

Sociální vymezení

Možnosti vymezení venkova

– d) Ekonomické vymezení:

venkovské sídlo je takové sídlo, kde:

- dominantní nebo rozhodující činností je zemědělství (příp. i lesnictví a rybolov) a primární výroba potravin a
- významný podíl ekonomicky aktivních osob vyjíždí do zaměstnání mimo toto sídlo.

Možnosti vymezení venkova

- e) Historické vymezení:
  - sídlo, které v minulosti získalo městské práva je městem, ostatní sídla jsou vesnicemi.
- f) Administrativní vymezení
  - městy jsou ty obce, které mají právo používat městská práva a městský znak, vše ostatní je venkov

Možnosti vymezení venkova

- f) Administrativní vymezení
  - městy jsou ty obce, které mají právo používat městská práva a městský znak,
vše ostatní je venkov

Možnosti vymezení venkova

- g) Statistické vymezení
  - dle konvenčně stanovené hranice obyvatel
(obce pod touto hranicí jsou venkov)

Možnosti vymezení venkova

- h) Krajinářské vymezení
  - existence rozlehlé krajiny, která je organickou součástí sídla, vzhled krajiny má venkovský charakter a krajina poskytuje sídlu více funkcí.

Kritéria vymezení venkova

- hustota zalidnění
- počet obyvatel
- statut sídla
- zaměstnanost v sektorech
- kombinace

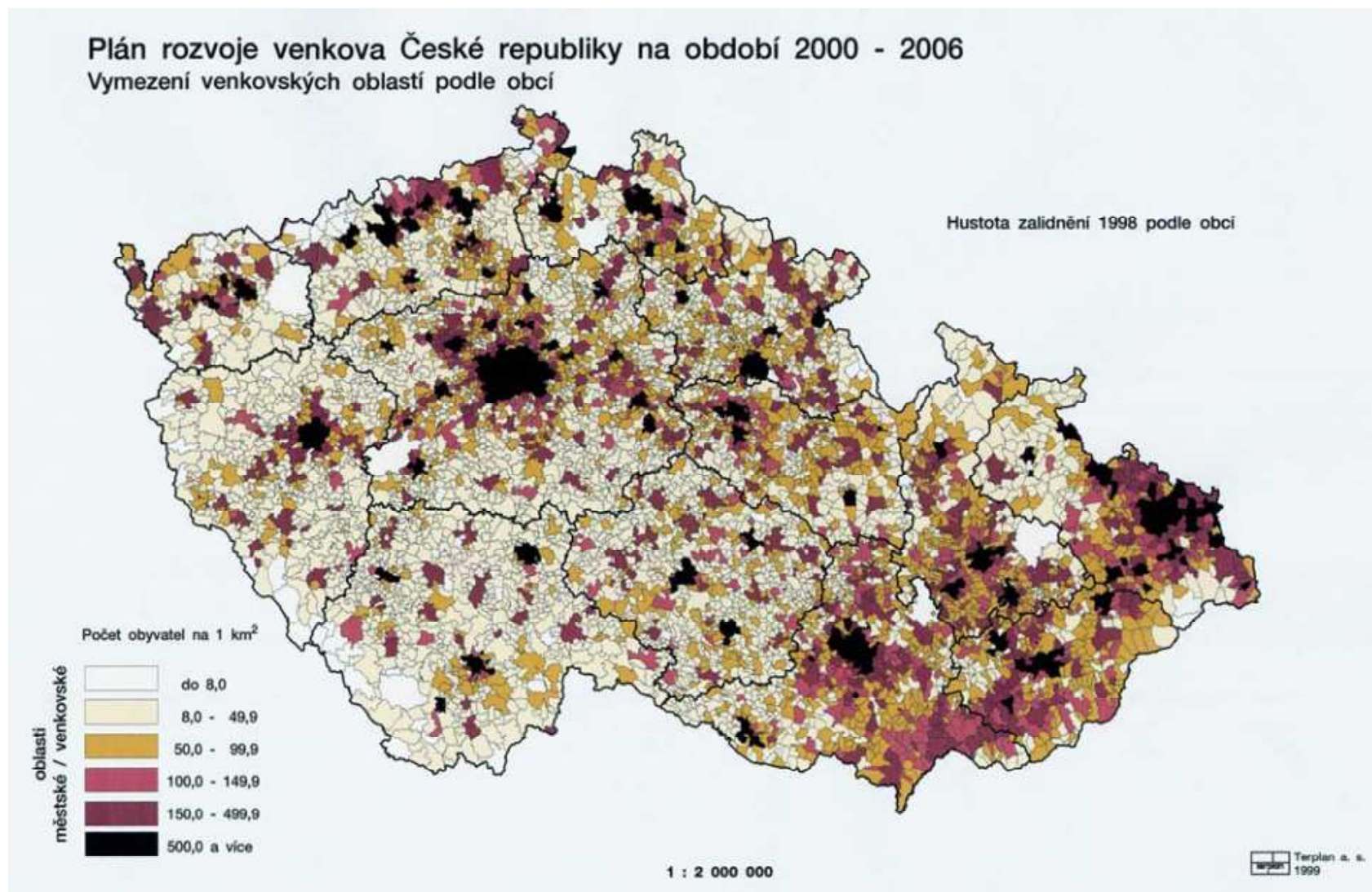
Vymezování venkova

- Vychází obvykle z definic a potřeb projektů a institucí, např.:
  - Eurostat.
  - OECD.
  - Český statistický úřad.
  - Ministerstvo pro místní rozvoj (např. v rámci naplňování politik EU).
  - Ministerstvo zemědělství (např. potřeba definovat příjemce dotací pro Společnou zem. pol. EU).

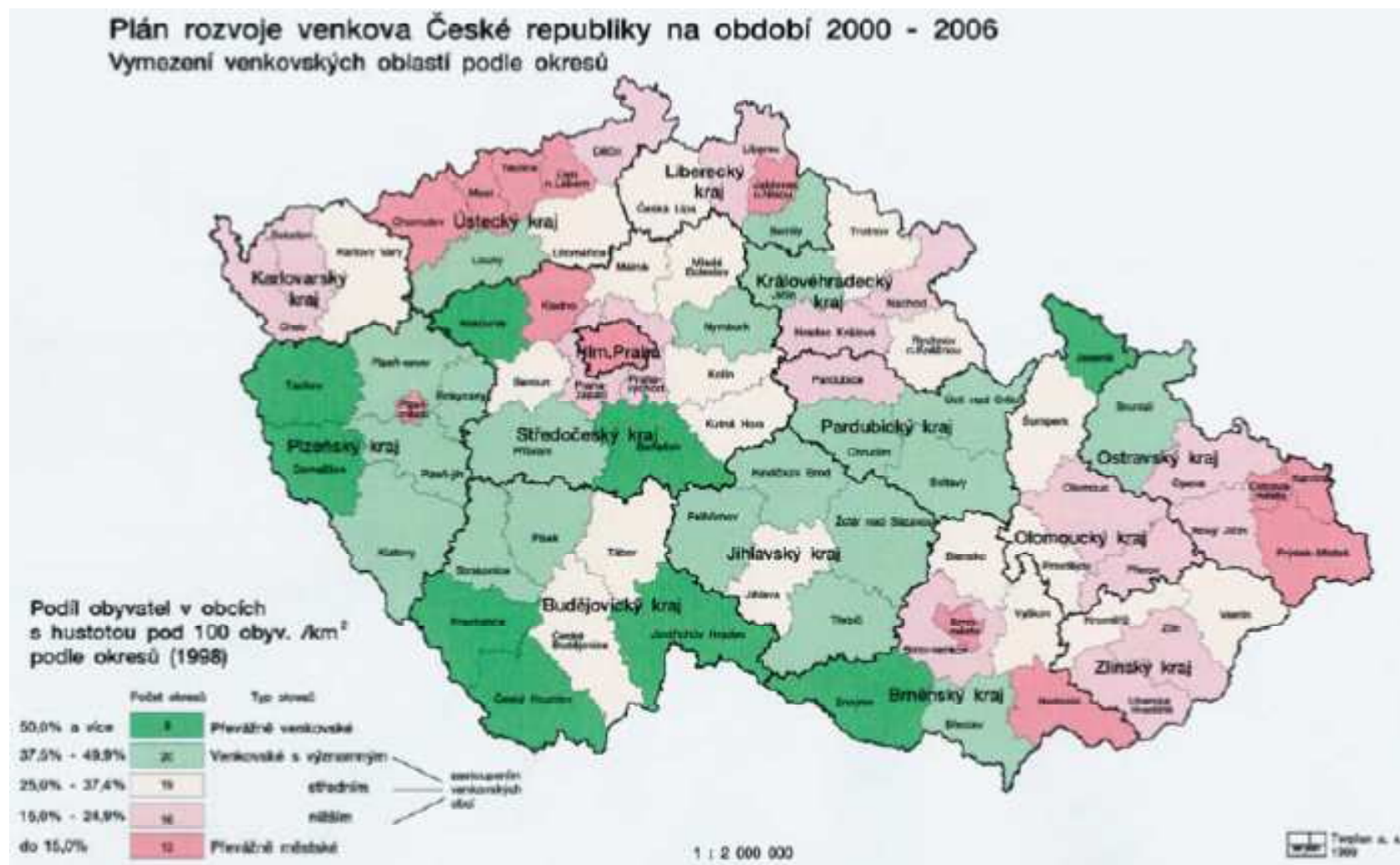
Místní úroveň

- venkovské sídlo je takové, jehož hustota zalidnění je do 100 obyvatel/km² – vymezení uváděné Eurostatem
- venkovské sídlo je takové, jehož hustota zalidnění je do 150 obyvatel/km² (v literatuře se lze setkat i se 100) – vymezení uváděné OECD
- podrobnější rozčlenění na místní úrovni (OECD):
  - extrémní venkovské osídlení do 8 obyv./km²
  - méně zalidněné venkovské oblasti 8 – 50 obyvatel/km²
  - venkovské oblasti 50 – 100 obyvatel/km²
  - smíšené (příměstské) oblasti 100 – 150 obyvatel/km²
  - městské oblasti 150 – 500 obyvatel/km²
  - městská jádra nad 500 obyvatel/km²

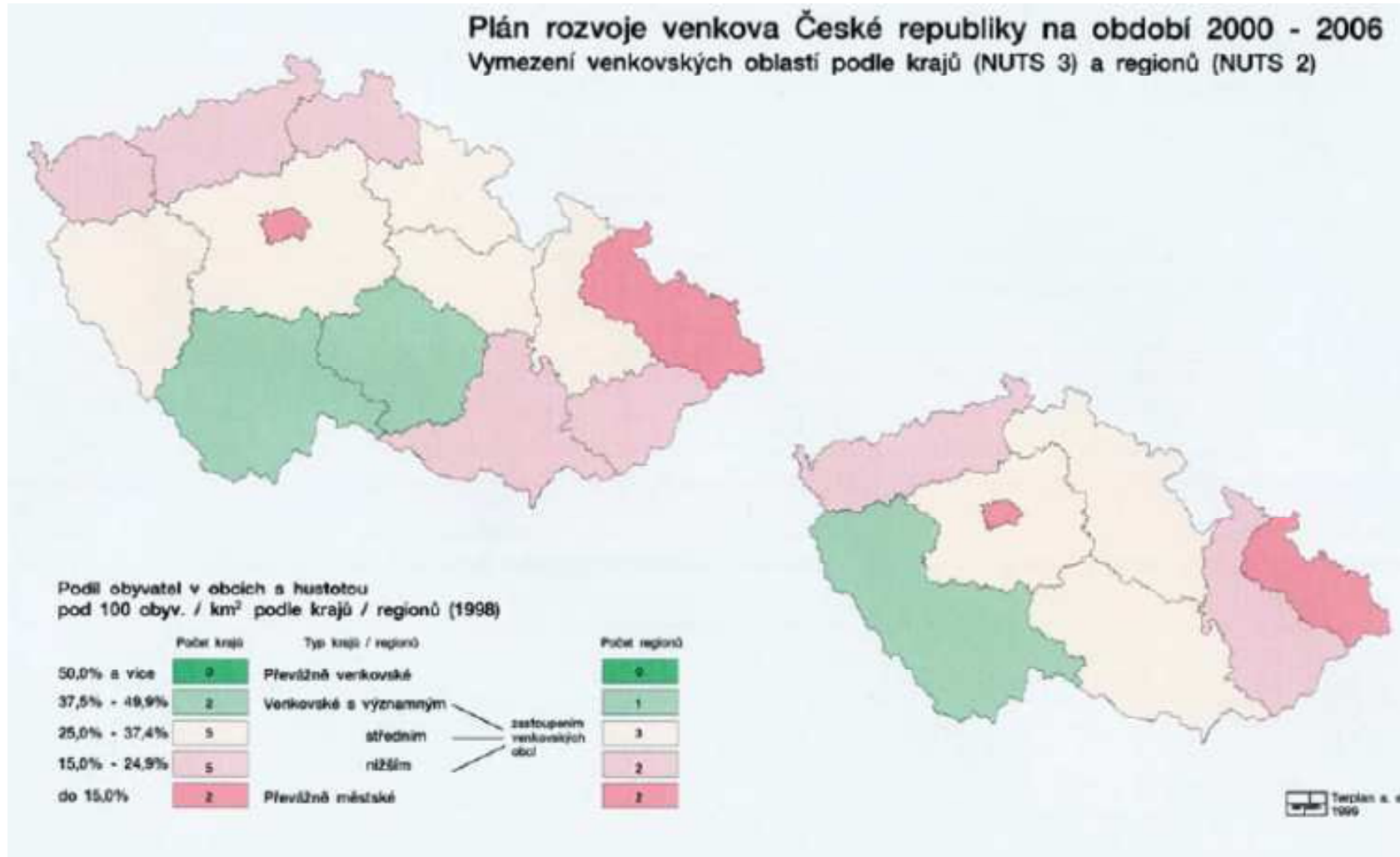
Vliv použití územní jednotky na konečné vymezení - obce

Vliv použití územní jednotky na konečné vymezení - okresy

Vliv použití územní jednotky na konečné vymezení – NUTS 2 a 3

Oblastní dělení EUROSTATU

- venkovské sídlo je takové, jehož hustota je do 100 obyvatel/km²
- oblastní členění:
  - hustě osídlené oblasti
  - středně osídlené oblasti
  - řídké osídlené oblasti

Možné i kombinace

- např. EUROSTAT: aby byl region označen za venkovský musí splnit 2/3 podmínek:
  - hustota zalidnění nižší než 100
  - podíl pracujících v zemědělství je vyšší než průměr EU za poslední 3 roky
  - míra nezaměstnanosti dosahuje vyšší hodnoty než je průměr EU za poslední 3 roky

Nová typologie Eurostatu

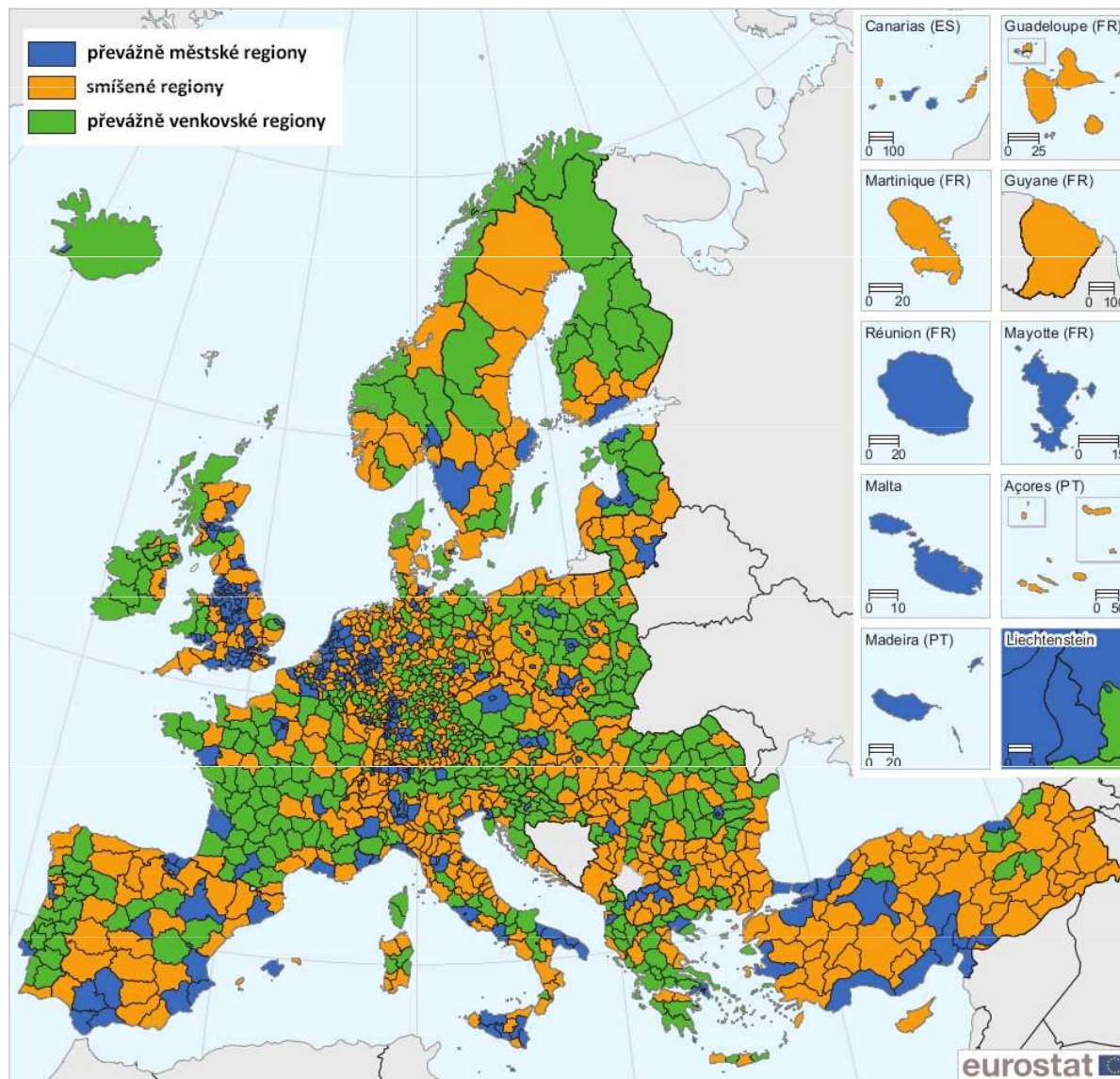
– nová metodika

OECD	Eurostat
venkovská obec:	buňky o velikosti 1 km ² :
hustota obyvatelstva do 150 obyvatel/km ²	<ul style="list-style-type: none"> • buňky s hustotou rovnou a menší než 300 obyvatel/km² • seskupení buněk, kde je celkem 5000 a méně obyvatel • seskupení bez diagonálních návazností

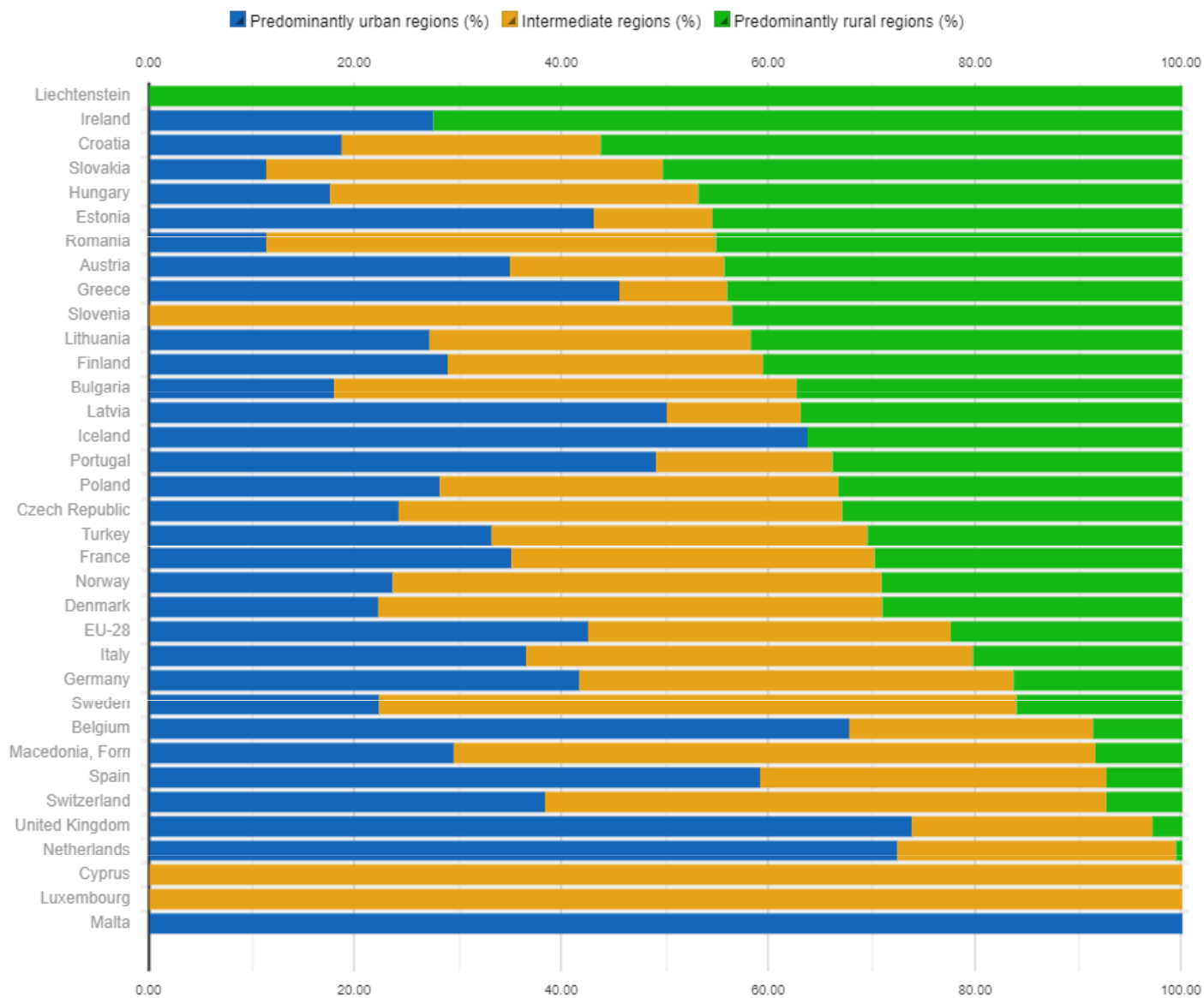
Nová typologie Eurostatu

- převážně městské regiony: podíl obyvatelstva ve venkovských rastrových buňkách menší než 20 %,
- smíšené regiony: mezi 20 a 50 %,
- převážně venkovské regiony: větší než 50 %.

Typologie regionů dle Eurostatu

Typologie regionů dle Eurostatu

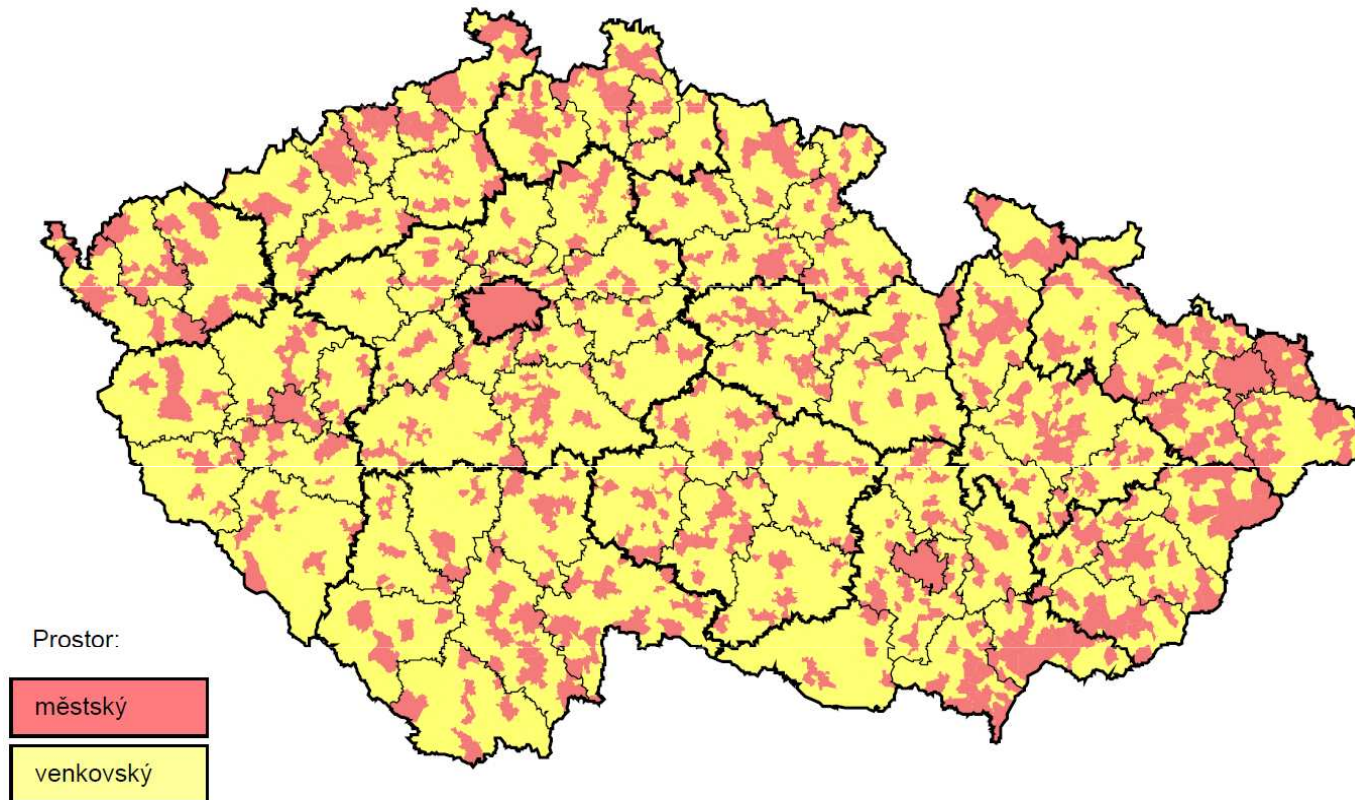

Kritéria používaná v ČR

- hustota zalidnění (do 100 obyvatel/km²)
- počet obyvatel obce (do 2 000)
- statut sídla (obec [ne městys], město, statutární město či hlavní město)

Venkov = obce do 2000 obyvatel

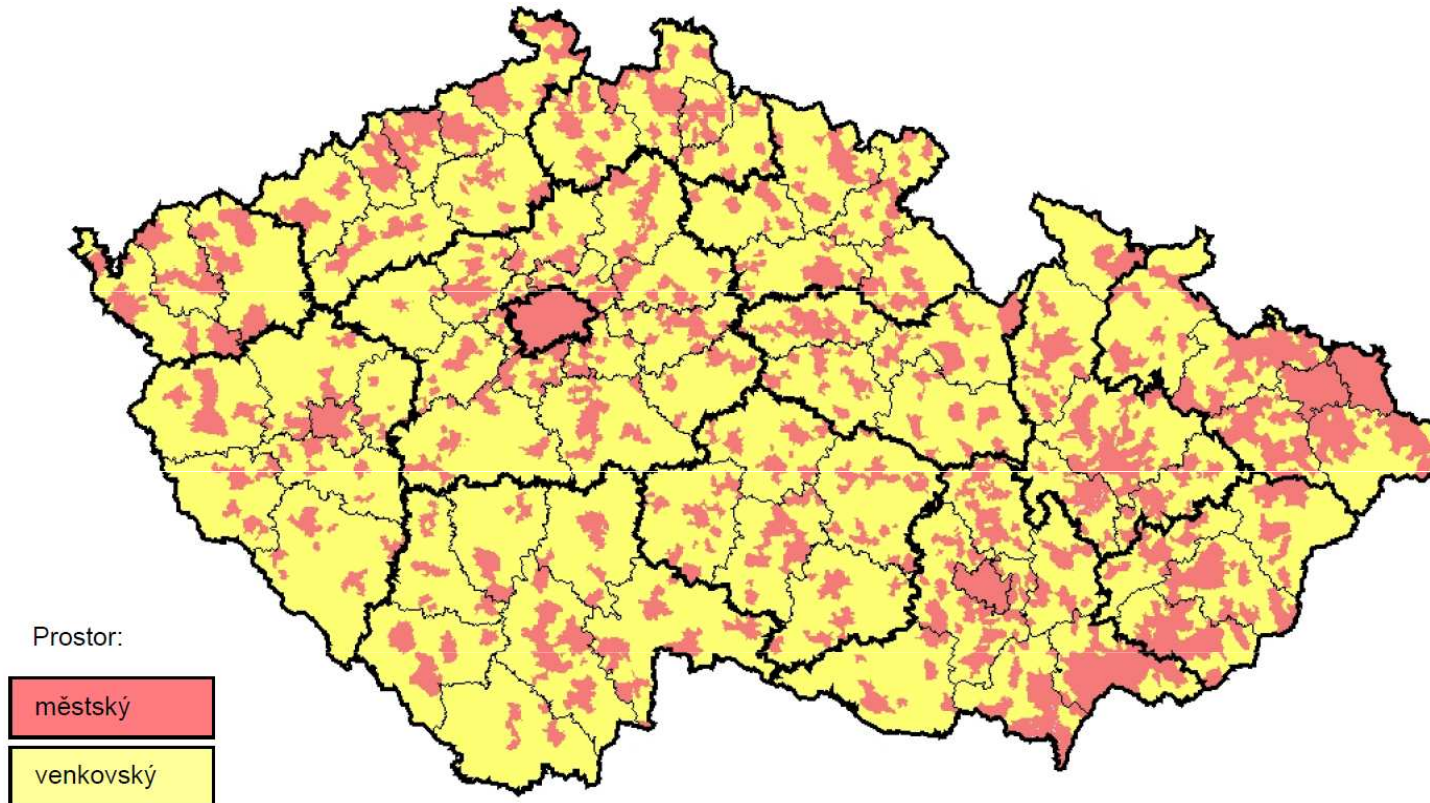
	Počet obcí			Počet obyvatel			Výměra (ha)		
	celkem	venkovský prostor		celkem	venkovský prostor		celkem	venkovský prostor	
		celkem	v %		celkem	v %		celkem	v %
Česká republika	6 249	5 602	89,6	10 287 189	2 714 859	26,4	7 886 702	5 795 824	73,5

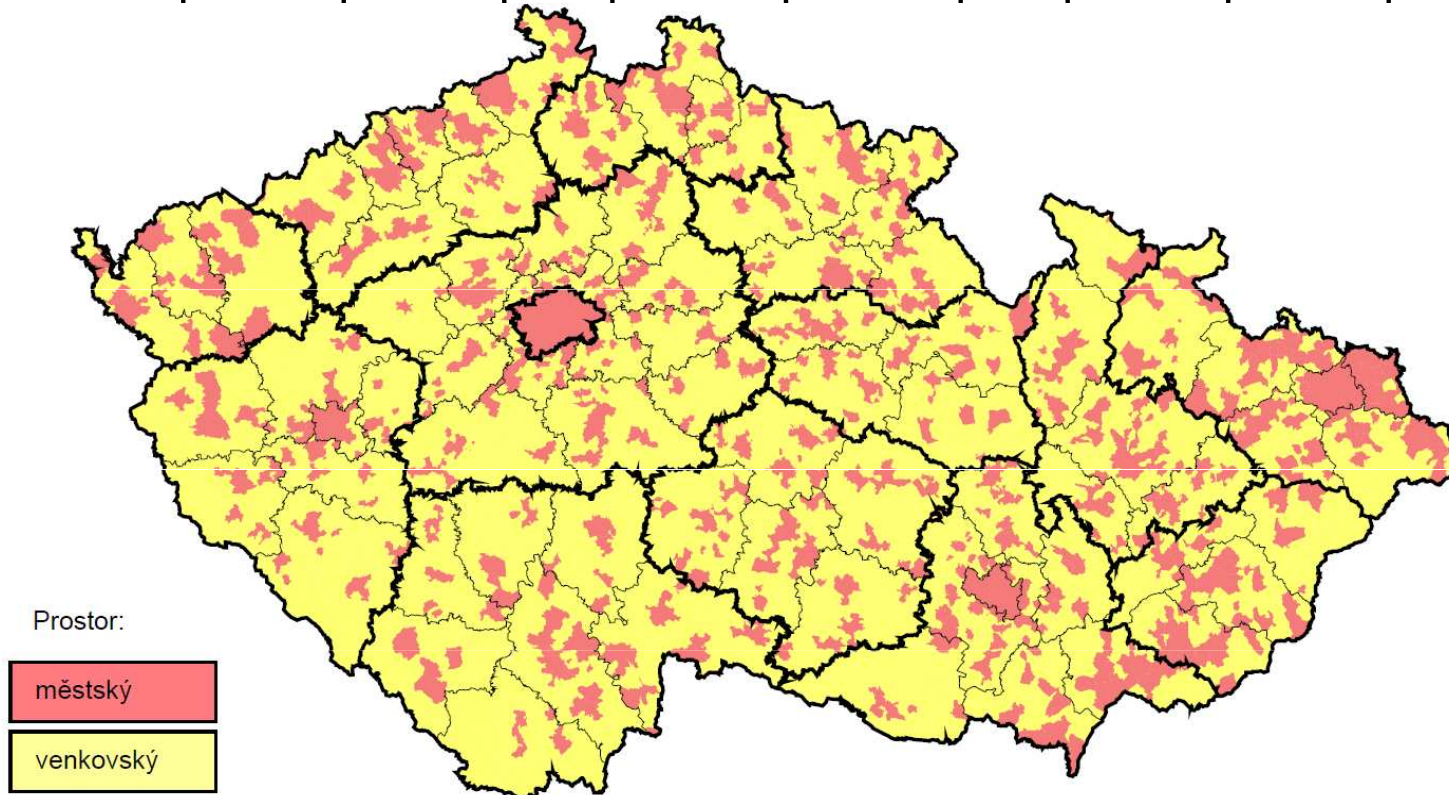
Venkov = obce do 1000 obyvatel a obce s velikostí do 3 000 obyvatel a hustotou zalidnění menší než 100 obyvatel/km²

	Počet obcí			Počet obyvatel			Výměra (ha)		
	celkem	venkovský prostor		celkem	venkovský prostor		celkem	venkovský prostor	
		celkem	v %		celkem	v %		celkem	v %
Česká republika	6 249	5 354	85,7	10 287 189	2 442 517	23,7	7 886 702	5 823 714	73,8

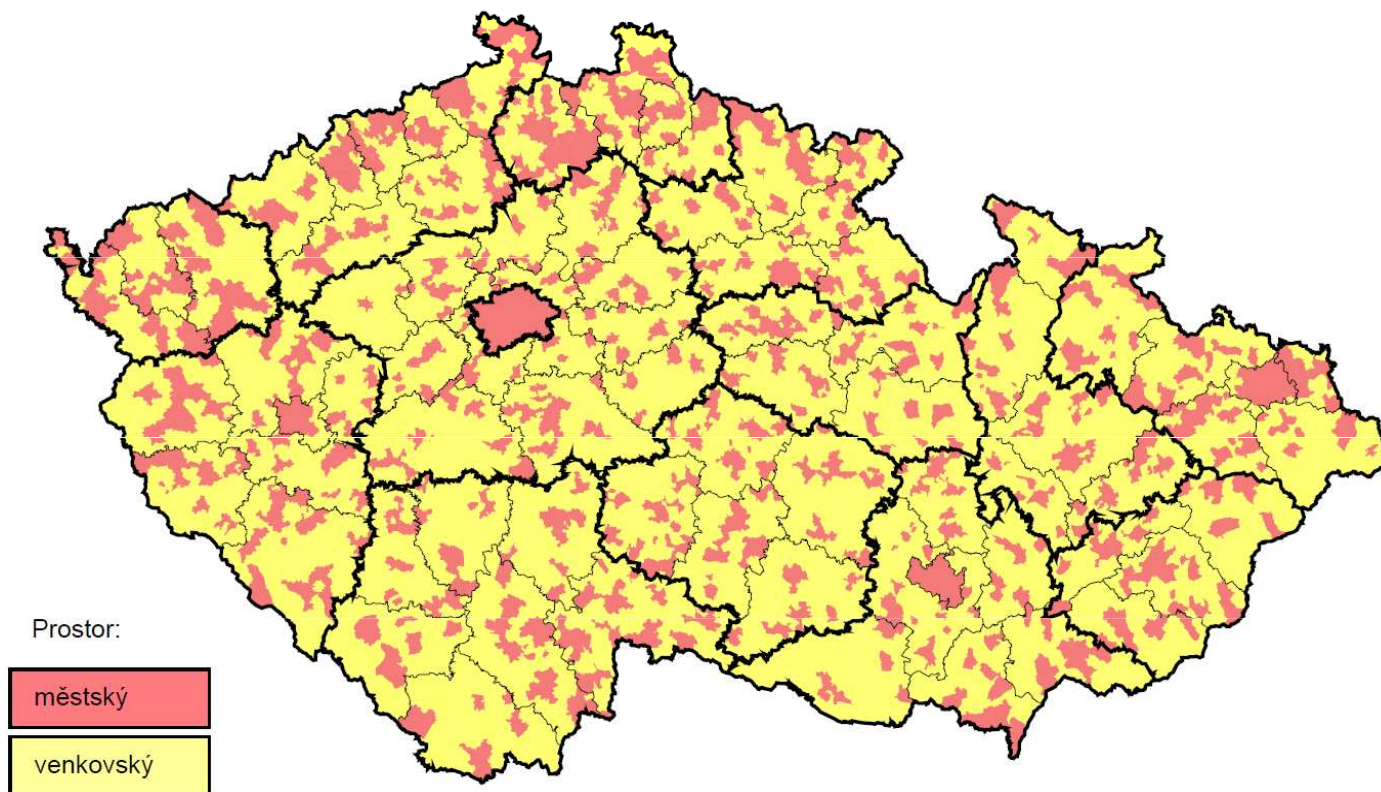
Venkov = obce do 1000 obyvatel a obce s velikostí do 3 000 obyvatel a hustotou zalidnění menší než 150 obyvatel/km²

	Počet obcí			Počet obyvatel			Výměra (ha)		
	celkem	venkovský prostor		celkem	venkovský prostor		celkem	venkovský prostor	
		celkem	v %		celkem	v %		celkem	v %
Česká republika	6 249	5 562	89,0	10 287 189	2 784 978	27,1	7 886 702	6 104 348	77,4

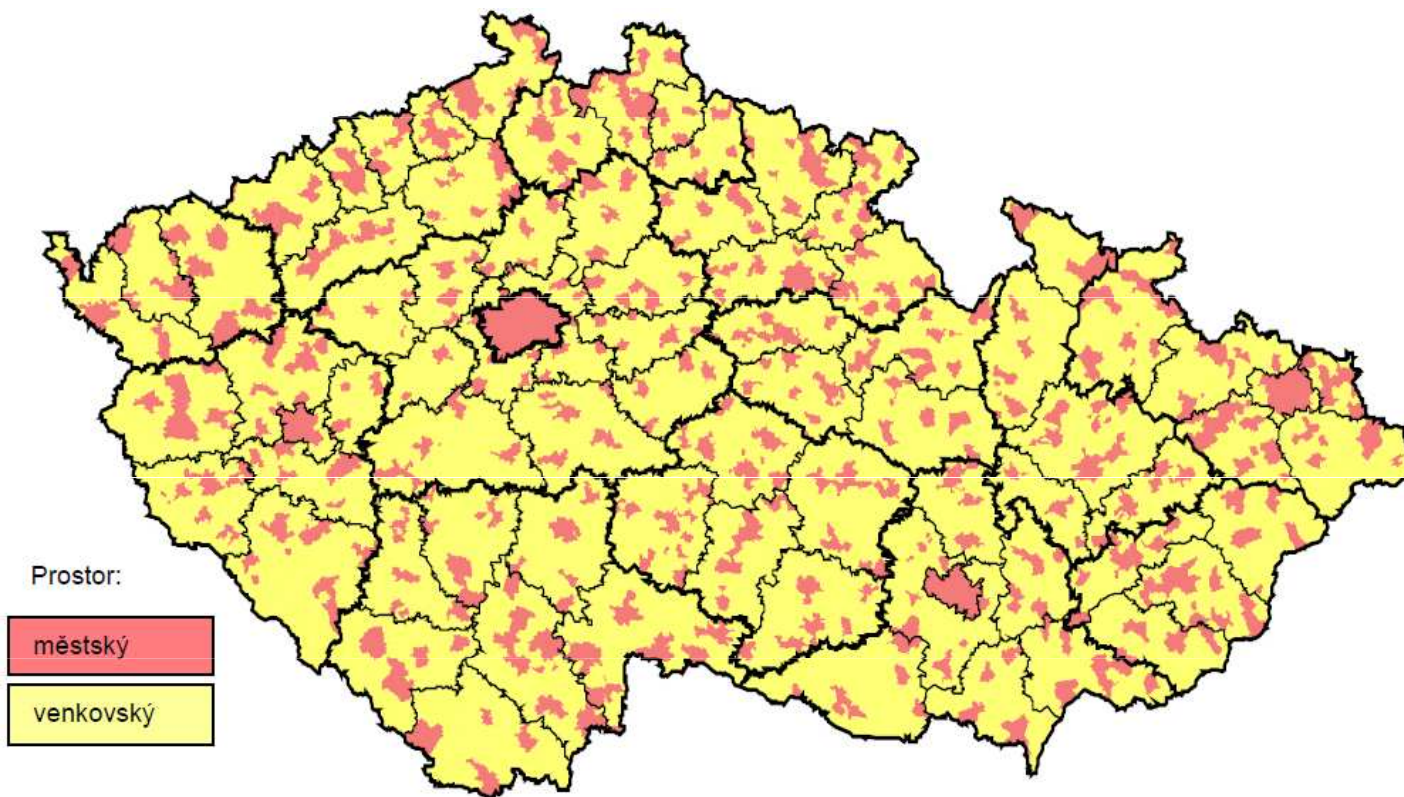
Venkov = obce bez statutu města

	Počet obcí			Počet obyvatel			Výměra (ha)		
	celkem	venkovský prostor		celkem	venkovský prostor		celkem	venkovský prostor	
		celkem	v %		celkem	v %		celkem	v %
Česká republika	6 249	5 690	91,1	10 287 189	3 051 437	29,7	7 886 702	5 891 959	74,7

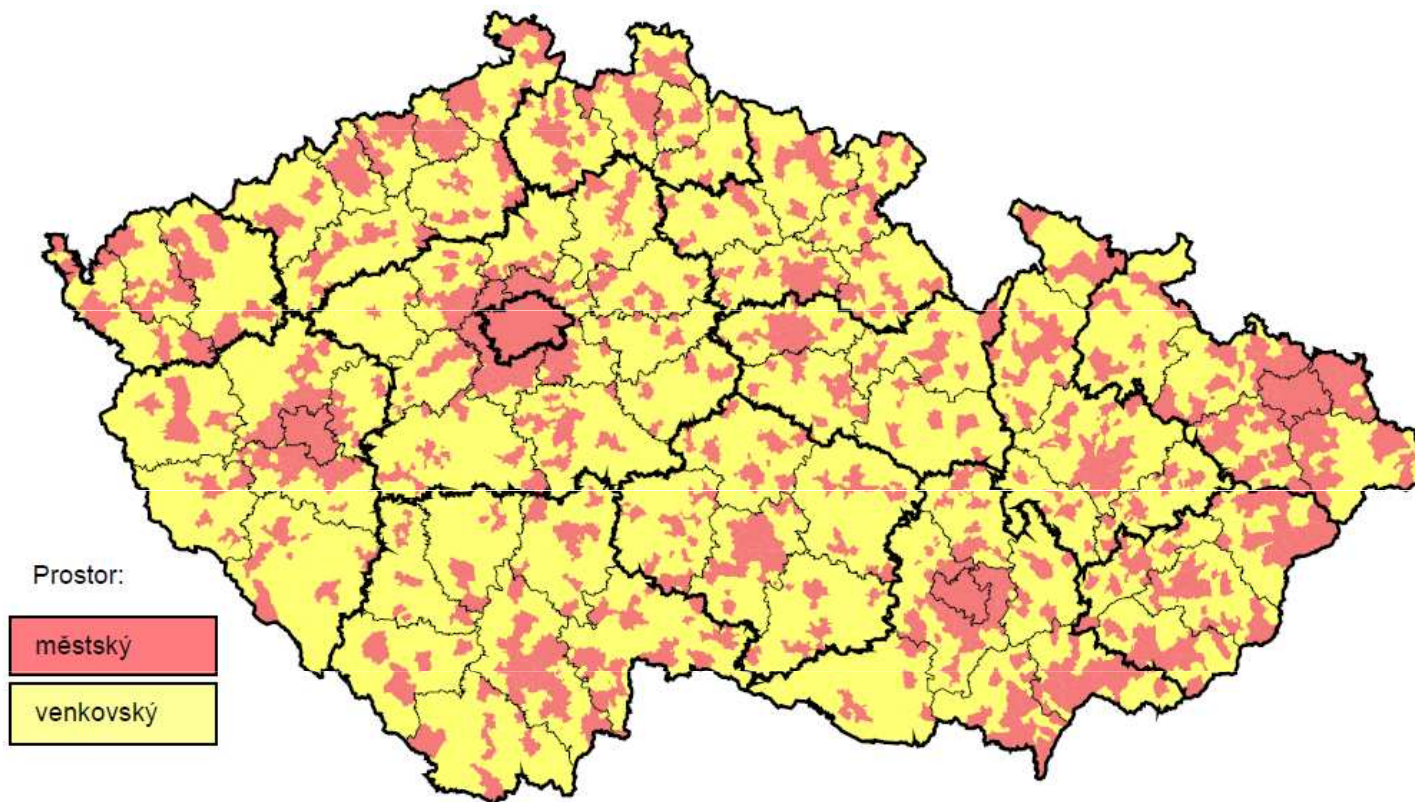
Venkov = obce bez POU

	Počet obcí			Počet obyvatel			Výměra (ha)		
	celkem	venkovský prostor		celkem	venkovský prostor		celkem	venkovský prostor	
		celkem	v %		celkem	v %		celkem	v %
Česká republika	6 249	5 860	93,8	10 287 189	3 523 510	34,3	7 886 702	6 353 170	80,6

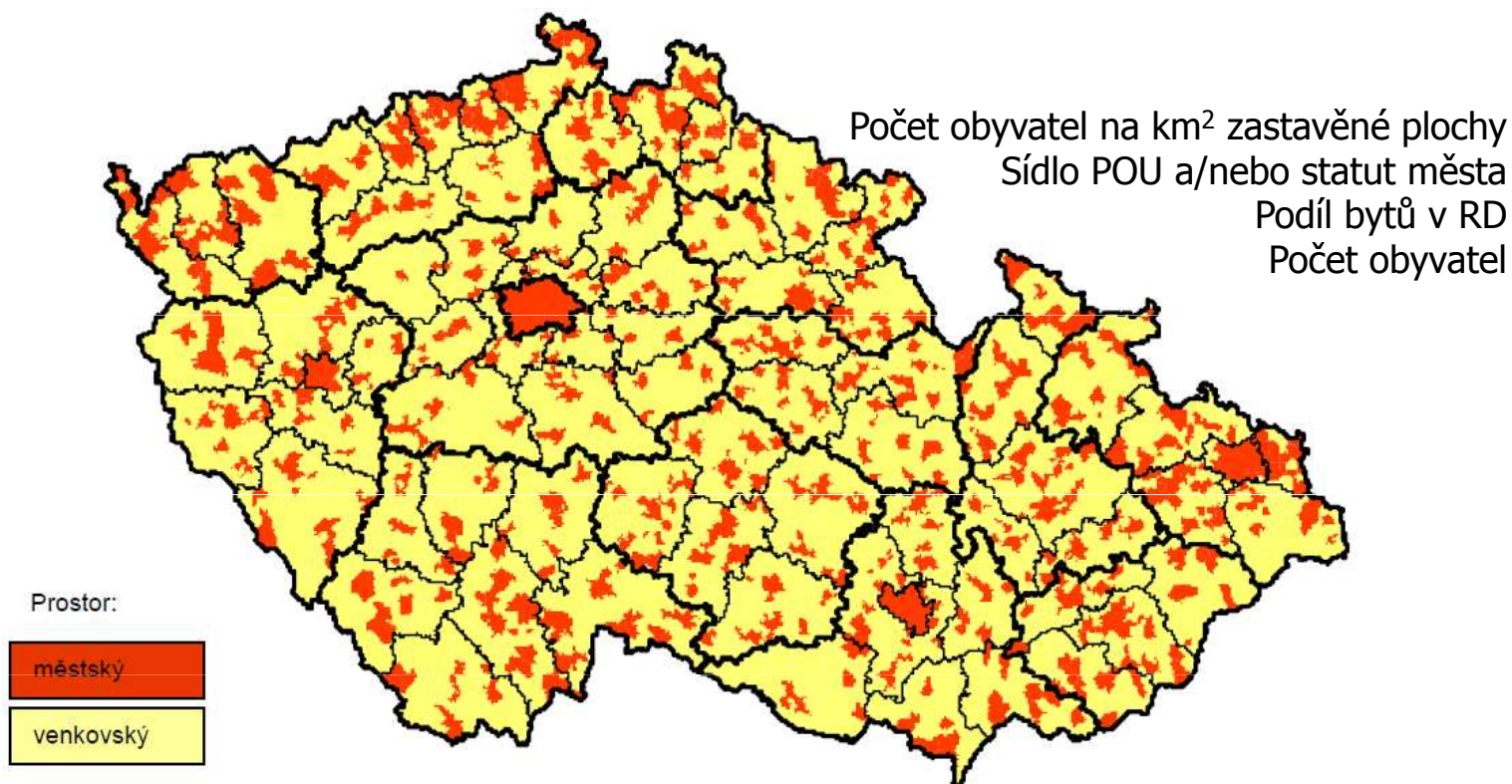
Venkov = obce do 2 000 obyvatel mimo obcí v zázemí krajských měst

	Počet obcí			Počet obyvatel			Výměra (ha)		
	celkem	venkovský prostor		celkem	venkovský prostor		celkem	venkovský prostor	
		celkem	v %		celkem	v %		celkem	v %
Česká republika	6 249	5 233	83,7	10 287 189	2 455 997	23,9	7 886 702	5 563 165	70,5

Venkov = obce do 5 000 obyvatel na základě 4 kritérií

	Počet obcí			Počet obyvatel			Výměra (ha)		
	celkem	venkovský prostor		celkem	venkovský prostor		celkem	venkovský prostor	
		celkem	v %		celkem	v %		celkem	v %
Česká republika	6 249	5 734	91,8	10 287 189	3 079 342	29,9	7 886 702	6 124 748	77,7

Z venkovských obcí předchozí varianty byly vyčleněny obce přechodného typu, a to na základě 4 ukazatelů:

- počet obyvatel obce: více než 3 000 → 1 bod
- počet obyvatel na dokončený byt v letech 1997 – 2006 u obcí nad 300 obyvatel: $\leq 50 \rightarrow 1$ bod
- změna počtu obyvatel v letech 1993 – 2006: $\geq 25 \% \rightarrow 1$ bod
- vzdálenost od krajského města: podle významu centra (viz následující tabulka) → 1 bod

Přehled měst, hraniční silniční vzdálenosti a počet obcí v příměstských zónách (varianta 8)^{*)}

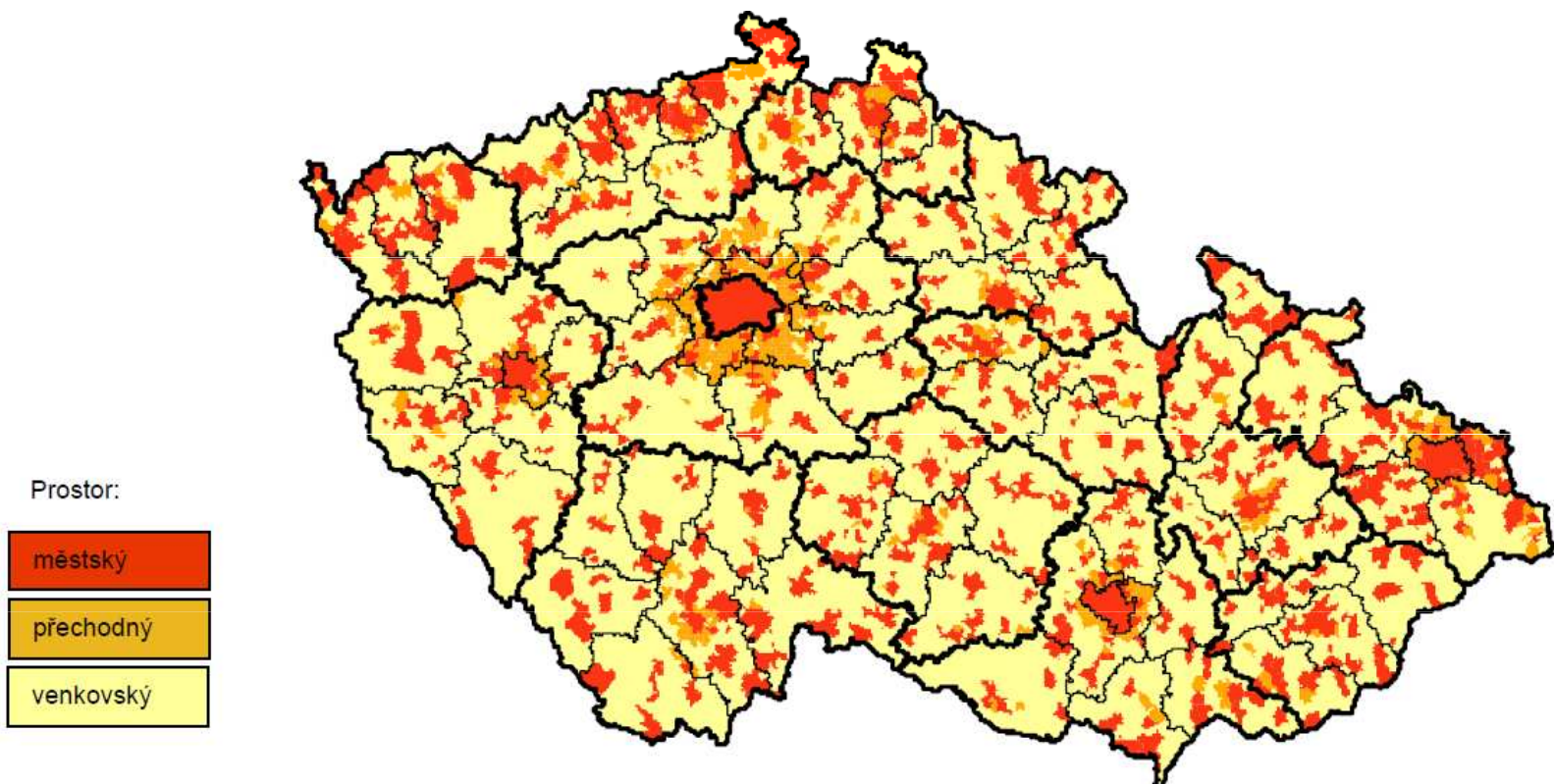
Město	Vzdálenost (km)	Počet obcí	Město	Vzdálenost (km)	Počet obcí	Město	Vzdálenost (km)	Počet obcí
Praha	30	365	Ústí nad Labem	10	8	Olomouc	10	17
Brno	20	58	Liberec	10	5	Zlín	10	4
Ostrava	20	46	Hradec Králové	10	8	Jihlava	7,5	9
Plzeň	15	35	Pardubice	10	27	Karlovy Vary	7,5	5
České Budějovice	10	30						

^{*)} Počty obcí jsou včetně krajských měst (jader jednotlivých zón); u Hl. m. Prahy vzdálenost vzdušnou čarou od středu města.

Získala-li obec **2 a více bodů**, byla zařazena mezi obce **přechodného typu**. Jedná se především o menší obce často s těsnou vazbou na krajské město a v menší míře i o větší obce (nad 3 000 obyvatel). V obou případech tyto obce obvykle procházejí dostatečným rozvojem, který je indikován větším růstem počtu obyvatel nebo vyšším počtem dokončených bytů.

Venkov = obce do 5 000 obyvatel na základě 4 kritérií a obce přechodné na základě dalších 4 kritérií

	Počet obcí			Počet obyvatel			Výměra (ha)		
	celkem	přechodný prostor		celkem	přechodný prostor		celkem	přechodný prostor	
		celkem	v %		celkem	v %		celkem	v %
Česká republika	6 249	516	8,3	10 287 189	472 354	4,6	7 886 702	443 618	5,6

Nejčastěji jsou venkov a periferní oblasti vymezovány na základě:

- a) počtu obyvatel obce nebo hustoty osídlení, případně kombinace těchto dvou ukazatelů,
- b) statutu dané obce, podle právních norem příslušného státu,
- c) charakteru a hustoty zástavby a architektonického rázu obce,
- d) podílu přírodních ploch nebo zastavěných ploch na celkové rozloze obce,
- e) zohlednění infrastruktury, občanské vybavenosti obce a dostupnosti služeb (z nekomerční sféry např. školství, zdravotnictví, soc. péče, kulturní a sportovní zařízení),
- f) institucionálního vybavení obcí (např. matričním či stavebním úřadem, poštou),
- g) dopravní dostupností nebo vzdáleností od větších center,
- h) vyjížďky a dojížďky do zaměstnání,
- i) zaměstnanosti v sektorech a odvětvích,
- j) intenzity bytové výstavby,
- k) *věkového složení obyvatelstva,*
- l) *přirozeného a migračního přírůstku obyvatelstva,*
- m) *vzdělanostní struktury obyvatelstva,*
- n) *míry nezaměstnanosti,*
- o) dalších sociálních, ekonomických, demografických a environmentálních indikátorů
- p) různých kombinací více kritérií.

Charakteristiky českých sídel

- Průměrný počet obyvatel obce je 1 685.
- Medián populační velikosti obce je 420 obyvatel.
(tedy více než polovina obcí nedosahuje počtu 420 obyvatel).
- Z toho plynou problémy, které musí malé obce řešit.
- Podobnou strukturu osídlení v EU má jen Francie a Slovensko.

Problémy plynoucí z volby kritérií

- Co zvolit? Hustotu obyvatelstva, počet obyvatel či statut sídla?
A jaké hranice (hodnoty) definovat?
- Obcí, které mají méně než 2000 obyvatel je v ČR 5615, z toho je 57 měst.
- 137 měst má v ČR méně než 3000 obyvatel.
- 76 měst má méně než 3000 obyvatel a zároveň hustotu obyvatelstva nižší než 100 ob/km².
- 4925 obcí má hustotu nižší než 100 ob/km², z toho je 113 měst.
- Největší obce, bez statutu města (Jesenice, Praha-západ 8 228 obyvatel, Petrovice u Karviné 5 334 obyvatel) a nejmenší obce se statutem města (Přebuz, okr. Sokolov 75 obyvatel, Loučná pod Klínovcem, okr. Chomutov 116 obyvatel).
- Proto je třeba volit kritéria a jejich hodnoty podle jejich zjistitelnosti a hlavně **účelu (a instituce)**, pro jaký má vymezené území sloužit. Jinak bude venkovský prostor definovat občan, urbanista či starosta obce a jinak úředník ministerstva či EU.